



Yakkakurash sport turi va uning mamlakatimiz sportidagi o'рни

Abu Rayhon Beruniy nomidagi UrDU akademik litseyi jismoniy tarbiya o'qituvchisi Pirnafasova Risolat Rahmatillayevna

Bugungi kunga kelib jamiyyatimizda va isonlar hayotida sportning o'рни tobora ortib bormoqda,xususan maktabgacha va maktab ta'limida,darsdan tashqari vaqtlarda sport to'garaklari faoliyatlarini takomillashtirishga oid bir necha qonun va qarorlar chiqarildi. Sportning inson hayotidagi o'рни uning soglom turmush tarzini shakllantira olishida namoyon bo'ladi,ayniqsa kichik yoshdan boshlab sportning ayrim turlarini sjhakllantirish,turli sport to'garaklariga jalb qilish bilan jaxon arenalarini zabt etuvchi sport ustalarini yaratish imkoniyati tug'iladi.

Sportning –yakkakurash, qo'l to'pi, tennis,valeybol, basketbol,futbol kabi turlarini o'rganish uchun bugun mamlakatimizda juda kata imkoniyatlar yaratilgan. Ayniqsa yakkakurash turi bular orasida alohida e'tirofga sazovor sport turlaridan sanalib,butun jahonda, yakkakurashchilar o'zlarining muayyan jangovar mahoratini namoyon eta olishyapti.

Sportning barcha turlari borki, ular shaxsning nafaqat jismoniy barkamolligini, qolaversa ma'naviy rivojlanishiga ham xizmat qiladi. Xususan, kurash sporti milliy qadriyatlar himoyasi bo'lib, o`zida milliy g`urur, iftixor va yorug,, kelajakka ishonch tuyg'ularini mustahkamlashni ta`minlaydi. Kurashish san'ati ko'p xalqlarda qadim zamonlardan buyon ma'lum. Bu sport turi belgilangan qoidalar bo'yicha ikki sportchining yakkama-yakka olishuvidir. Kurash qadimda ayniqsa Yunonistonda keng tarqalib, antik olimpiada musobaqalaridan doimiy o`rin olgan. Bugungi kunda milliy kurashning xilma-xil shakllari Gretsiya, Italiya, Yaponiya, Turkiya, Eron, Afg'oniston, Rossiya, O'zbekiston, Gruziya, Armaniston, Ozarbayjon, Qozog'iston va boshqa mamlakatlarda mavjud. Zamonaviy sport kurashining asosiy qoidalari XVIII asr oxiri — XIX asr boshlarida Yevropaning bir necha mamlakatlarida paydo bo,,la boshladi. 1912-yil Xalqaro havaskorlar kurash federatsiyasi (FILA) tuzildi(hozir unga 144 mamlakat a'zo, Xususan, mamlakatimiz unga 1993-yilda a'zo bo'lgan). Xalqaro maydonda sport kurashining yunon-rum kurashi, erkin kurash, dzyudo, sambo va





boshqa turlari keng tarqalgan.[1] Keyingi yillarda o‘zbek kurashi ham alohida kurash turi sifatida dunyo miqyosida tan olinib boshlandi. Kurash insonni kuchli, epchil, chidamli va irodali qilib tarbiyalovchi asosiy vositalardan biridir. Mutaxassislar nazorati ostida 12 yoshdan kurash bilan shug‘ullanishga ruxsat etiladi. Kurash azaldan o‘zbek turmush tarzining uzviy qismi bo‘lganligini arxeologik topilmalar, tarixiy qo‘lyozmalar tasdiqlaydi. Qadimgi Baqtriya hududidan topilgan Bronza davriga oid silindrsimon sopol idishda ikki polvon kurashi tasvirlangan. Yana bir artefaktda esa polvonlarning Kurash usullari namoyishi aks ettirilgan. Bu noyob topilmalar miloddan 1,5 ming yil ilgari ham kurash ajdodlarimiz turmush tarzining bir qismi bo‘lganini anglatadi. Yunon yozuvchisi Klavdiy Elian (II-III asr) va boshqa tarixiy shaxslarning yozishicha, sak qabilasi qizlari o‘zlariga kuyovni yigitlar bilan kurashib tanlaganlar. Keyinchalik qizlar kuyovni shart qo‘yish yo‘li bilan aniqlashgan va bu shartda kurash musobaqasi bo‘lgan. Bunga o‘zbek xalq qahramonlik dostoni — „Alpomish“dagi Barchin shartlarini misol qilib ko‘rsatish mumkin. Ulardan biri ikki kurashuvchining biri o‘z raqibining belbog‘idan ushlab o‘ziga tortadi, shu bilan birga o‘z raqibidan qutulishning chorasini qiladi...[2]“. Bu ta’rif zamonaviy Kurash qoidalariga yaqindir. Shuningdek, Mahmud Koshg‘ariyning „Devonu lug‘otit turk“, Alisher Navoiyning „Hamsa“, „Holoti Pahlavon Muhammad“, Zayniddin Vosifiyning „Badoye’ ulvaqoye“, Husayn Voiz Koshifiyning „Futuvvatnomai sultoniy“, Z.M.Boburning „Boburnoma“ asarida kurash haqida qimmatli ma’lumotlar bor. IX-XVI asrlarda kurash xalq o‘rtasida keng ommalashgan. Shu davrda Pahlavon Mahmud, Sodiq polvon kabilar dovrug‘i butun Sharqqa tanilgan. O‘zbek xalq yakka kurashining belbog‘li kurash deb nomlangan turi ham bor. Bunga taalluqli ko‘plab topilmalar va tarixiy qo‘lyozmalar mavjud. 5 ming yil ilgari Mesopotamiya hududidan topilgan haykalchada belbog‘li kurash usulida musobaqalashayotgan polvonlar tasvirlangan. XX asrning 90-yillari oxiriga kelib bu urinishlarga barham berildi. 1991-yilda kurashchilar sulolasi vakili, bir necha kurash turlari bo‘yicha xalqaro miqyosda sport ustasi Komil Yusupov o‘zbekcha kurashning xalqaro andozalarga moslangan quyidagi qoidalarini ishlab chikdi: Kurash tushuvchilar 14 x 14 m dan 16x 16 m gacha bo‘lgan, chetroq qismi qizil rangli „xavfli chiziq“ bilan belgilangan ko‘k yashil tusli gilamda tik turgan holatda bellashadilar. G‘olib ishlatilgan usullar va maydondagi xatti-harakatlariga qo‘yiladigan baholarga qarab aniqlanadi. Kurashda bo‘g‘ish, raqibga og‘riq beruvchi usullar qo‘llashga ruxsat





etilmaydi, kurashuvchilarning biri ko‘k, ikkinchisi yashil rangli yaktak (ayollar yaktak ichidan oq rangli futbolka) kiyadi, belga eni 4—5 sm li belbog‘ bog‘lanadi, erkaklar 60, 66, 73, 81, 90, 100 kg va 100 kg dan ziyod, ayollar 48, 52, 57, 63, 70, 78, va 78 kg dan ziyod vazn toifalarida bellashadilar (bolalar, o‘smirlar, o‘spirinlar, yoshi ulug‘lar va qizlar musobaqalarida ham yosh xususiyatlari hisobga olingan holda vazn toifalari belgilanadi). 1992-yilda O‘zbekistonda kurash federatsiyasi tuzildi. Xalqaro kurash assotsiatsiyasi (IKA)ning 2003-yil Toshkentda o‘tgan Kongressi har bir uchrashuvning qizg‘in bo‘lishini ta‘minlash maqsadida rasmiy musobaqalarda bellashuv vaqtini 3 daqiqqa qilib belgiladi. Ishlatilgan usullarga bajarilishiga mos ravishda „chala“, „yonbosh“, „halol“ baholari, qoidaga zid harakatlarga esa „tanbeh“, „dakki“, „g‘irrom“ jazolari beriladi. Kurashuvchi „halol“ bahosini olsa (yoki raqibi „g‘irrom“ bilan jazolansa) bu uning g‘alabasini bildiradi. Ikki bor „yonbosh“ bahosini olish (yoki raqibining ikki bor „dakki“ deya jazolanishi) ham g‘alabani anglatadi. „Chala“ baholari hisobga olib boriladi... Ballar tengligida oxirgi baho olgan kurashchiga g‘alaba beriladi, kurashchilarning baho va jazolari soni teng holatda baho ustunlikka ega bo‘ladi, jazolar soni teng bo‘lsa oxirgi jazo olgan mag‘lub hisoblanadi, agar barchasi teng (yoki baho va jazo olinmagan) bo‘lsa, g‘olib hakamlarning ko‘pchilik ovozigga ko‘ra e‘lon qilinadi[3]. 2001-yilda O‘zbekistonda belbog‘li kurash federatsiyasi tuzildi[4]. 1998-yil sentabrda Toshkentda 28 davlat (AQSH, Boliviya, Buyuk Britaniya, Gollandiya, Rossiya, O‘zbekiston, Yaponiya va b.) vakillari Xalqaro kurash assotsiatsiyasi (IKA) muassislari bo‘lishdi va shu munosabat bilan bu yerda o‘zbekcha kurash bo‘yicha yirik xalqaro musobaqa o‘tkazildi. Prezidentning „Xalqaro kurash assotsiatsiyasini qo‘llab-quvvatlash to‘g‘risidagi farmoni o‘zbek milliy kurashining yanada rivojlanishini ta‘minladi. Shu yili Toshkentda o‘zbekcha kurash bo‘yicha birinchi jahon chempionati, Rossiyaning Bryansk shahrida ayollar o‘rtasida xalqaro musobaqa bo‘lib o‘tdi. IKA qoshida Xalqaro kurash akademiyasi tashkil etildi. 2000-yil O‘zbekistonda kurash oyligi o‘tkazildi. Bu oylik davomida 2 mln.ga yaqin kishi kurash gilamiga chiqdi. Buyuk Britaniyada IKA faxriy prezidenti Islom Karimov nomidagi an‘anaviy xalqaro musobaqaga asos solindi. 2001-yildan Toshkentda Xalqaro kurash instituti faoliyat boshladi. IKA ga 66 ta milliy federatsiya a‘zo bo‘lib kirdi. Yevropa, Osiyo, Panamerika va Okeaniya kurash konfederatsiyalari tuzildi. Hozirgi paytda o‘zbekcha kurash bilan xorijiy mamlakatlarda 600 mingdan ziyod kishi



shugʻullanadi. Kurashning bu turi boʻyicha jahon, qitʼa va mamlakatlar chempionatlari hamda Oʻzbekistonda at-Termiziy, Pahlavon Mahmud xotirasiga bagʻishlangan va boshqa koʻplab xalqaro musobaqalar muntazam oʻtkaziladi. Osiyo olimpiya kengashi 2003-yilda kurashning bu turini Osiyo oʻyinlari dasturiga kiritdi. Kurash boʻyicha oʻtkaziladigan jahon chempionatlarida Bahrom Anazov, Isoq Axmedov, Maxtumquli Mahmudov, Kamol Murodov, Toshtemir Muhammadiyev, Akobir Qurbonov (Oʻzbekiston), Kubashxonim Elknur, Selim Totar oʻgʻli (Tur-kiya), Aleksandr Katsuragi, Karlos Xonorato (Braziliya), Pavel Melananets (Polsha), Xiroyoshi Kashimoto (Yaponiya) va boshqa gʻolib chiqdilar va sovrindor boʻldilar.

Vaqt oʻtishi bilan kurash zamonaviy Oʻzbekiston hududida istiqomat qiluvchi aholining eng sevimli va ardoqli anʼanalaridan biriga aylandi. Shu maʼnoda kurash oʻzbeklarning qon-qoniga singib ketgan, deb aytish mubolagʻa boʻlmaydi. Ushbu sport turiga boʻlgan muhabbat otalardan bolalarga meros sifatida oʻtib keladi. Bugungi kunga kelib birgina Oʻzbekistonda kurash bilan muntazam shugʻullanuvchilarning soni ikki milliondan ortgan. Ushbu sport ishqibozlari va havaskorlarning soni esa behisobdir. Kurash faollarining saʼy-harakatlari Oʻzbekiston bilan chegaralanib qolmadi. Ular 1992-yildan boshlab Janubiy Koreya, Kanada, Yaponiya, Hindiston, AQSh, Monako va Rossiyada oʻtkazilgan qator nufuzli sport anjumanlarida oʻzbek kurashini tanitishga qaratilgan tadbirlarga bosh qosh boʻldilar. 2020-yil 4-noyabrda Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining “Kurash milliy sport turini rivojlantirish va uning xalqaro nufuzini yanada oshirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida”gi PQ- 4881-son qarori asosida “Kurash milliy sport turini 2025-yilgacha yangi bosqichga olib chiqish Konsepsiyasi” ishlab chiqildi. Unda kurash milliy sport turini yanada ommalashtirish va rivojlantirishga toʻsiq boʻlayotgan muammolar va ularni bartaraf qilish vazifalari belgilandi. Shu bilan birga Kurashni jahon xalqlarining sevimli sport turlaridan biriga aylantirish, uning insonparvar gʻoyalarini keng targʻib qilish orqali jahonda Oʻzbekiston nufuzini oshirishning ustuvor yoʻnalishlari belgilab olindi.

REFERNCES

1. Shodi Bobomurodovich Umirov. Kurashchilar jismoniy fazilatlarini rivojlantirish. Scientific progress. 2021. 49-b
2. <https://kh-davron.uz/kutubxona/uzbek>





3. Yusupov K., Kurash, T., 1999; Mo‘minov A., Prezident. Sport. G‘alaba!, T., 2001.

4. <https://yuz.uz/uz/news> 5. Shodi Bobomurodovich Umirov. Milliy kurashning ommaviylashivida xalq bohodirlarining o‘rni. Central asian academic journal of scientific research. 2021. 151-b

5. Shodi Bobomurodovich Umirov Kurash sport turi tarixi. Academic Research in Educational Sciences Volume 3 | Issue 4 | 2022 ISSN: 2181-1385 Cite-Factor: 0,89 | SIS: 1,12 DOI: 10.24412/2181-1385-2022-4-1272-1277 SJIF: 5,7 | UIF: 6,1

